

ADABIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA "IJODKOR SHAHARLAR" NING O'RNI

Zeboxon Kobilova,

Qo'qon universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar
bo'yicha prorektori, f.f.d., professor.

MAQOLA HAQIDA
Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil
Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil
Jurnal soni: 14
Maqola raqami: 39
DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1152>
KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/
KEYWORDS

adabiy turizm, ijodkor shahar, sayohat,
ijod, adabiyot, ma'rifat, iqtisodiyot, tarix,
adabiy muhit, kutubxona, muzey,
rivojlanish

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Adabiy turizmni rivojlantirishda Xalqaro UNESCO tashkilotining "Ijodkor shaharlar" tarmog'i va uning "Adabiyot" yo'nalishi ahamiyatiga diqqat qaratilgan. Qo'qon shahrini mazkur tashkilotga kiritish uchun qanday ishlar amalga oshirilganligi, tarmoqqa a'zo bo'lsa, natijalar qanday bo'lishi haqida zaruriy va aniq fikrlar yuritilgan.

Kirish. Adabiy turizm — bu turizmning bir shakli bo'lib, unda sayohatchilar o'z sayohatlarini adabiyotga, yozuvchilarga, ularning asarlariga yoki adabiy tarixga oid joylarga asoslangan faoliyatlarini o'rganishga bag'ishlaydilar. Adabiy turizm ko'plab turistlarni o'ziga jalb etadi, chunki bu turizm turi o'quvchilar, yozuvchilar, adabiyot ishqibozlari va keng jamoatchilik uchun madaniy, tarixiy va ijodiy tajribalarni taklif etadi.

Adabiy turizmning quyidagi afzalliklari mavjud:

1. Hududdagi madaniy merosni saqlashga va o'rganishga yordam beradi.
2. Yozuvchilar va ularning asarlari orqali tarixiy va madaniy an'analari kelajak avlodlarga yetkaziladi;
3. Ko'plab yangi turistlar jalb etiladi, bu esa mehmonxona, restoran, transport, yodgorliklar va kitob do'konlari kabi xizmatlar orqali iqtisodiy foyda keltiradi;
4. Adabiy turizm bilan shug'ullanuvchi shaharlar va mintaqalar o'zining madaniy va ijodiy salohiyatini dunyo miqyosida namoyish etadi, bu esa ularning obro'sini oshiradi.
5. Adabiy turizm sayohatchilarga adabiyot, tarix va madaniyat haqida yangi bilimlar olish imkoniyatini taqdim etadi.

Shunday imkoniyatlaridan kelib chiqib, jahonda adabiy turizm alohida bir mustaqil soha sifatida o'sib chiqib, kundan kun rivojlanib bormoqda. Dunyo mamlakatlarida adabiy turizm rivojlanishini YUNESKO tashkiloti ham har tomonlama qo'llab-quvvatlaydi. Mazkur tashkilotning "Ijodkor shaharlar" tarmog'i, ayniqsa, **adabiyot** yo'nalishidagi shaharlari adabiy turizmni rivojlantirishda juda muhim rol o'ynaydi. UNESCO tomonidan tan olingan shaharlar o'zlarining ijodiy salohiyatini va madaniy merosini dunyo bo'ylab tanitish orqali adabiy turizmni rivojlantiradi. Jannatmonand o'lkamizning har bir shahri o'ziga xos moddiy va nomoddiy obektlarga ega ekanligini hisobga olsak, shaharlarni har taraflama rivojlantirish, adabiy turizmni yangi bosqichga olib chiqish uchun YUNESKOning Barqaror rivojlantirish bo'yicha "Ijodkor shaharlar" tarmog'iga kiritilishi g'oyat muhimdir.

Mazkur maqolada "Ijodkor shaharlar" tarmog'i nima?, uning ahamiyati nimada?, qadimiy va hamisha navqiron Qo'qon shahrini YUNESKOning "Ijodkor shaharlar" tarmog'ining "Adabiyot" yo'nalishiga kiritish uchun qanday ishlar amalga oshirildi? Shahar tarmoqqa kirs, natijalar qanday bo'ladi? Shu savollarga javob beramiz.

Adabiyotlar tahlili. Adabiy turizm va "Ijodkor shaharlar" konsepsiyasi bugungi global madaniyatshunoslik va turizm tadqiqotlarida dolzarb mavzulardan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Ushbu maqolada tadqiqotning metodologik asosi sifatida madaniyatshunoslik yondashuv, tarixiy-kultural tahlil, adabiyotshunoslik tahlili hamda empirik kuzatuvlar qo'llanilgan.

Tadqiqotning nazariy asosini UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan "Ijodkor shaharlar tarmog'i" konsepsiyasi tashkil etadi. Xususan, ushbu tarmoqning "Adabiyot" yo'nalishi bo'yicha shaharlarning a'zolikka qabul qilinishida e'tiborga olinadigan mezonlar va prinsiplar, shuningdek, bu maqomning shaharlar taraqqiyotiga ijobiy ta'siri haqida rasmiy manbalarga tayangan holda yondashilgan (UNESCO, 2024).

UNESKOning rasmiy hujjatlari va Cities of Literature portali (<https://www.citiesoflit.com>) orqali adabiyot yo'nalishida a'zo bo'lgan shaharlar, ularning tajribalari, tarixiy yondashuvlari va adabiy muhitni saqlashdagi faoliyati o'rganildi. Mazkur manbalar orqali xalqaro miqyosdagi adabiy turizm tajribalari tahlil qilinib, Qo'qon shahrida bu yondashuv qanday amalga oshirilayotganini baholashga harakat qilindi.

Shuningdek, maqolada zamonaviy adabiy muhitni tarixiy ildizlar bilan bog'liq holda tahlil qilish uchun tarixiy-madaniy manbalar, xususan, Qo'qon xonligi davridagi adabiy an'analar, Amiriy, Nodira, Uvaysiy, Gulxaniy kabi ijodkorlarning faoliyati asosida madaniy-manfiy merosni saqlash va undan foydalanish holati chuqur tahlil qilindi. Bu jihatlar orqali Qo'qon shahrining "Adabiyot shahri" maqomiga loyiq ekanligini ilmiy asoslashga intilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda foydalanilgan asosiy metodlar quyidagilardan iborat: Tarixiy-kultural yondashuv: Qo'qon shahrining XVIII-XIX asrlardagi adabiy muhitini tahlil qilishda yozma manbalar, devonlar va tazkiralari, jumladan "Tazkirai Qayyumiy" (Qayyumov, 1998), Amiriy devoni (2017) va boshqa tarixiy adabiy manbalar asosida tarixiy rekonstruksiya qilindi. Bu metod madaniy xotirani tiklash va zamonaviy adabiy rivojlanishni tarixiy asoslar bilan mustahkamlashga xizmat qildi. Adabiyotshunoslik tahlil usuli: Qo'qon adabiy muhitining nufuzli vakillari (Amiriy, Nodira, Uvaysiy)ning badiiy asarlari, ularning obrazlar tizimi, vazn xususiyatlari, san'atlar va estetik tafakkuri chuqur adabiy tahlil qilindi (Kobilova, 2021; 2022; Tursunova, 2025). Bu yondashuv orqali Qo'qon adabiy merosining bugungi adabiy turizmga ta'siri aniqlab berildi.

Tadqiqot natijalari. UNESCO "Ijodkor shaharlar" tarmog'i — bu 2004-yilda tashkil etilgan global tashabbus bo'lib, uning maqsadi dunyo bo'ylab ijodiy faoliyatni rivojlantirish, madaniy merosni saqlash va shaharlar orasida madaniy aloqalarni kuchaytirishdir. Ushbu tarmoq shaharlarni ijodkorlikka va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashga undaydi, shuningdek, ijodiy sohalar orqali ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlaydi. "Ijodiy shaharlar tarmog'i 7 ijodiy yo'nalishni qamrab oladi:

1. Dekorativ-amaliy va xalq amaliy san'ati.
2. Dizayn.
3. Kino.
4. Gastronomiya.
5. Adabiyot.
6. Mediasan'at.

Musiqa". [1, <https://www.unesco.org/en>]

Tarmoqqa a'zo bo'lgan shaharlar ijodkorlik va madaniy sohalarini rivojlantirish, ilg'or tajribalarni almashish, madaniy ishtirok darajasini oshirish hamda iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish rejalarini ishlab chiqishda madaniyatni hisobga olish uchun hamkorlik qilish va hamkorlikni rivojlantirish majburiyatini zimmasiga oladi.

Biz uchun ahamiyatli bo'lgan "Adabiyot" yo'nalishi UNESCO "Ijodkor shaharlar" tarmog'ida muhim o'rin tutadi. Chunki adabiyot, tarixan insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, turli xalqlarni, madaniyatlarni, tillarni birlashtiruvchi kuchga egadir. **Adabiyot**

yo'nalishi bo'yicha shaharlar adabiyotning rivojlanishini, yozuvchilarning ijodini qo'llab-quvvatlashni va adabiyotga bo'lgan qiziqishni oshirishni o'zlarining asosiy maqsadlari sifatida belgilaydilar. Hozirda dunyoning 300ga yaqin shaharlari "Ijodkor shaharlar" tarmog'iga kirgan bo'lib, shundan 53 tasi "Adabiyot" yo'nalishida a'zo hisoblanadi. Bular Angouleme, Bog'dod, Barselona, Beirut, Bremen, Bucheon, Dublin, Dunedin, Durban, Edinburg, Gothenburg, Granada, Exeter, Heidelberg, Hobart, Iasi, Iova city, Jakarta, Kozhikode, Krakov, Kuhmo, Kutaisi, Lahor, Ljubljana, Leeuwarden, Lillehammer, Lviv, Lyon, Melburn, Milan, Manchester, Montevideo, Nanjing, Obidos, Odessa, Norwich, Nottingham, Quebec, Okayama, Praga, Rio de Janeyro, Reykjavik, Seattle, Slemani, Taif, Tukums, Tartu, Ulyanovsk, Utrecht, Vilnius, Vonju, Vroslav [2, <https://www.citiesoflit.com/>] shaharlaridir. Bulardan Dublin Nobel mukofoti sovrindorlarini tarbiyalagan shahar sifatida mashhur bo'lsa, Melburn, Barselona, Krakov, Montevideo kabi shaharlar adabiy an'analari, xalqaro yozuvchilar uchrashadigan, turli adabiyotga oid tadbirlar, festivallar o'tkaziladigan asosiy shaharlar qatoriga kiradi. Bundan tashqari, ushbu shaharlardan qaysidir birida kutubxonalar ko'p bo'lsa, yana birida adabiyotga oid muzeylar ko'p. Yana bir xil turi mavjudki, u shaharlar yozuvchilarning asarlarida reallashgan. Masalan, James Joyce "Ulysses" asari voqealari Dublin ko'chalarida xususan, Trinity College va Martello Tower kabi joylarda kechadi, Peter Carey "Oscar and Lucinda" asarida Melburnning muhim joylarini tasvirlaydi.

Adabiyot shahri sifatida tasdiqlanishi uchun shaharlar UNESCO tomonidan belgilangan bir qator mezonlarga javob berishi kerak: UNESCO Ijodiy shaharlar tarmog'ining kotibiyati standart ariza shaklini yuboradi va uni so'z cheklovlariga rioya etib to'ldirish talab etiladi. Dastavval, shahar, davlat nomlari va aloqa uchun vositalar o'rni to'ldiriladi. So'ngra, shaharning umumiy taqdimoti beriladi, shaharni rivojlantirishning asosiy imkoniyatlari va muammolari yoritiladi, global rivojlanish strategiyalari va siyosatlarini bayon etiladi, a'zolikning shahar barqaror rivojlanishiga kutilgan ta'siri keltiriladi, arizaga tayyorgarlik jarayoni tasvirlanadi, ariza beruvchi shaharning tarmoqqa taqdim etilgan qiyosiy aktivlari punktlariga monand ko'rsatiladi, tarmoq maqsadlariga erishishga hissa qo'shishdagi tashabbuslar taqdim etiladi, davriy a'zolik monitoringi hisobotini taqdim etish, tarmoqning yillik konferensiyalarida ishtirok etish, kotibiyatga axborot taqdim etish shakllari tavsiflanadi. Biz ushbu mezonlarni puxta o'rganib chiqib, Qo'qon shahrimizni "Adabiyot" yo'nalishida UNESCOning "Ijodkor shaharlar" tarmog'iga kiritishni qat'iy maqsad qilganmiz va amaliy ishlarni ikki yildirki, uzluksiz olib bormoqdamiz. Natija esa arizalar ustida ishlangani sayin yuqorilashib bormoqda.

Tarixdan ma'lumki, Qo'qon shahri XVIII asrning ikkinchi yarmidan boshlab o'z adabiy muhitiga ega. Farg'ona vodiysi Buxoro xonligidan ajralib, bu yerda mustaqil Qo'qon xonligiga asos solingach, poytaxt Qo'qon shahri ilm-fan va madaniyat markazi sifatida ravnaq topib bordi. Ayniqsa, Umarxon Amiriy hukmronligi yillarida (1810-1822) shakllangan Qo'qon adabiy muhiti, xonlik madaniy hayotida muhim o'rin egallaydi. "Yozma tarixiy manbalarda Qo'qonda badiiy ijod bilan shug'ullanish, xususan, she'r yozish an'anasi XVIII asrdan boshlanganligidan darak beruvchi ma'lumotlar uchraydi"[3,108]. Mirzo Ma'sum Kosoniy, Mirzo Sho'hiy kabi o'sha davr shoirlarining Qo'qon xonligidagi ayrim muhim tarixiy voqealar (hukmdorlarning tug'ilishi, taxtga o'tirishi, vafoti, saroy, qal'a, masjid, madrasalarning barpo etilishi)ga bag'ishlangan she'riy ta'rixlari fikrlarimizga dalil bo'lib xizmat qiladi. Tarixda Qo'qon shahri Xo'qandi latif deb yuritilib, "latif", "bahavo shahar" degan ma'noni anglatgan. Odamlari mehmondo'st, she'riyatga havasmand bo'lib, so'zlashganda qofiya bilan fikr almashganlar. Shuning uchun ham hikoyalari, voqealar ko'proq she'riy usulda bitilgan. Qo'qon adabiy muhiti 2 asrdan ko'proq vaqt davomida mavjud bo'lib, u turli sohalarida gullab-yashnamoqda. XIX asrdan buyon Qo'qonda shoir va yozuvchilar soni 300 yuzdan oshdi. Azaldan Qo'qon shahri xonlikning poytaxti bo'lganligi sababli, yillar davomida madaniy va adabiy muhit rivojlanib kelmoqda. Amiriy, Nodira, Uvaysiy, Gulxaniy, Maxmur, Muqimiy Furqat, Zavqiy, Hamza kabi Qo'qon adabiy muhitining o'nlab namoyondalarining asarlari o'zbek xalqining ma'naviy boyligiga aylangan. Qo'qon O'zbek adabiyoti tarixida birinchi marta ayol ijodkorlarni ham yetishtirgan. Nodira, Uvaysiy, Mahzuna, Nozik, Anbar Otin, Niso, Xoniy kabi bir qator shoirlar Sharq mumtoz she'riyati taraqqiyotiga muhim hissa qo'shganlar. XX asr davomida ham bu adabiy muhitdan ko'plab shoir va yozuvchilar yetishib chiqdi. Demakki, Qo'qon shahri avvaldan adabiyot shahri bo'lib, yetuk iste'dodlarga homiylik qilgan va adabiyot ilmining rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Yaqin besh yil

ichida bu rivojlanish yangi bosqichga ko'tarildi, adabiyotni rivojlantirishga qaratilgan turli dasturlar amalga oshirildi. Masalan, 2019-yilda O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi bilan hamkorlikda Zokirjon Furqat, Hamza Hakimzoda Niyoziy va Ozod Sharofiddinov sharafiga yubileylar o'tkazildi, Ssenariyimiz asosida suratga olingan Qo'qon adabiy muhitining tashkilotchisi va homiysi ulug' shoir Umarxon Amiriy hayoti va faoliyatidan hikoya qiluvchi "Qo'qon shamoli" tarixiy-badiiy filmi Respublikaning barcha ta'lim tashkilotlarida, korxonalarda namoyish etildi, televideniya ham eng ko'p namoyish etilayotgan filmlardan biri ham "Qo'qon shamoli" hisoblanadi.

2022-yili rahbarligimiz ostida Qo'qon adabiy muhiti targ'ib etishga qaratilgan AL-322103020 raqamli "Qo'qon adabiy muhiti ijodkorlarining hayoti va ijodi bo'yicha veb-sayt va elektron platforma yaratish" mavzusidagi amaliy loyiha bajarilgan. Loyiha doirasida quyidagi ishlar amalga oshirilgan:

- adabiy va tarixiy qo'lyozma hamda toshbosma manbalar asosida Qo'qon adabiy muhiti ijodkorlarining ilmiy biografiyasi, oilaviy muhiti, adabiy merosi yangi ma'lumotlar bilan to'ldirilgan;
- qo'lyozmalar va toshbosma nashrlar asosida "Qo'qon adabiy muhiti" antologiyasi ilmiy muomalaga kiritilgan;
- zullisonayn shoirlarning o'zbek va tojik tillaridagi g'azal va muxammaslari tahlili asosida adabiy an'ana, o'zaro ta'sir, izdoshlik va o'ziga xoslik masalalari tekshirilib, bu borada bir qator yangi qarashlar misollar asosida dalillangan;
- adabiy muhit shoirlari she'riyatining obrazlar tizimi, vazn xususiyatlari, badiiy san'atlarini tadqiq etish orqali XVIII asr oxiri – XIX asr boshlari Qo'qon adabiy muhitidagi badiiy-estetik tafakkur mezonlari aniqlangan;
- Qo'qon adabiy muhiti ijodkorlari hayoti bilan bog'liq tarixiy voqelik, adabiy merosining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari ilmiy tadqiqot, audio va video materiallar orqali namoyish etilgan;
- Qo'qon adabiy muhiti ijodkorlari haqida yaratilgan badiiy va hujjatli filmlar, ko'rsatuvlar elektron platformaga joylangan;
- Qo'qon adabiy muhiti tarixi va taraqqiyotiga oid adabiy-tarixiy va me'moriy yodgorliklar tasviri elektron platformaga joylangan va bu bilan mamlakatimizdagi ichki va tashqi turizm ishlariga ko'maklashilgan;
- Qo'qon adabiy muhiti vakillari ijodiga xos eng sara asarlarning badiiy tahlili va sharhlari amalga oshirilgan, nashrlarga tayyorlangan va ular veb sayt orqali muntazam berib borilmoqda;
- Qo'qon adabiy muhiti vakillarining xorij kutubxonalari va muzeylari fondida saqlanayotgan qo'lyozma va toshbosma asarlaridan nusxalar olingan va bu kelgusi tadqiqotlar uchun yo'l ochadi;
- Qo'qon adabiy muhiti ijodkorlari adabiy merosini targ'ib qilishga qaratilgan IOS va Android platformalari uchun ilova dasturlari yaratilgan va ular orqali mumtoz adabiyotimizda aks etgan milliy va umumbashariy qadriyatlar keng targ'ib qilinmoqda;
- loyiha doirasida 2022-yil may oyida "Qo'qon adabiy muhiti va uchinchi renessans" mavzusida xalqaro miqyosda konferensiya o'tkazilgan.

2022-yilning aprelida Qo'qonlik adabiyotshunos va tanqidchi Ashurali Zohiriy sharafiga bag'ishlangan konferensiya tashkil etildi, va bu tadbir natijasida taniqli olimlarning hissi bilan kitob nashr etildi. 2-12-sentabr kunlarida biz Turkiya Jumhuriyatida bo'lib, Istanbul kutubxonasida saqlanayotgan Umarxon Amiriy devonini ikki faksimile nusxasini olishga erishdik, 15-22 noyabr kunlari Ozarboyjonning Boku shahrida "Turkiy xalqlar adabiyoti, adabiy aloqalar va tarjima" mavzusida xalqaro konferensiya tashkil etdik. Konferensiyada Ozarboyjon, Turkiya, Qirg'iziston, Tojikiston Respublikalaridan 150 dan ortiq olimlar o'z maqolalari bilan qatnashdilar. Shu yil dekabr oyiga kelib esa, delegatsiyamiz Tojikiston Respublikasining So'g'd viloyati kutubxonalari bo'lib, Qo'qon adabiy muhitiga oid manbalarni o'rgandi. 21-sentabrda Qo'qon shahrida viloyat va shahar mutasaddilari, Qo'qon shahar hokimi, adabiyotshunos olimlar va adabiyot ixlosmandlari ishtirokida "Amiriy" kutubxonasi ochildi. Bundan tashqari, 2022-yildan to hozirgi kunga qadar O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi "O'zbekiston teleradiokanalini"ning "G'azal bo'stoni", Ma'rifiy suhbatlar" turkum eshittirishlarida har choshanba Qo'qon adabiy muhiti vakillari hayoti va ijodini o'zida aks ettirgan adabiy suhbatlar davomiy uzatilmoqda.

2023-yilning 13-aprelida Qo'qon Universitetida Zahiriddin Muhammad Boburning 540 yilligiga bag'ishlangan "Boburshoh" konferensiyasi o'tkazildi. 11-15-iyun kunlari esa Qo'qon shahrida o'tkazilgan "Turkiy tilli yoshlar" xalqaro festivalini yuqori saviyada

tashkil etishga qo'shgan hisssasi uchun Qo'qon Universiteti Madaniyat va turizm vazirining tashakkurnomasi bilan taqdirlandi.

Qo'qon jahonning Sheki va Kuytun shaharlari bilan "qardosh shahar" hisoblanadi. 2023-yil 24 fevralda Qo'qon shahri va Ozarboyjon Respublikasining Sheki shahri "qardosh shaharlar" deb e'lon qilindi. Shartnomaga ko'ra O'zbekiston va Ozarboyjon xalqlari o'rtasidagi azaliy do'stlik aloqlarini mustahkamlash, ikki davlat o'rtasidagi iqtisodiy, ilmiy- texnikaviy, madaniy- adabiy aloqlarni yanada mustahkamlash nazarda tutilgan.

2023-yilning may oyida esa Qo'qon shahri Xitoy Xalq Respublikasining Kuytun shahri o'rtasida "qardosh shaharlar" shartnomasi imzolandi. Shartnomaga ko'ra ikki shahar o'rtasidagi savdo-iqtisodiy, fan va ta'lim, adabiyot va madaniyat, sport va tibbiyot sohasidagi hamkorlik aloqlari mustahkamlanadi, bu orqali shaharlarning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shiladi. Qo'qon shahar "Buyuk allomalar muzeyi" da "Kuytun-Buyuk Ipak yo'lidagi afsonalar shahri" foto va hunarmandchilik ko'rgazmasi hamda "Sharqiy taqvim bo'yicha Yangi yil va Navro'z: o'zbek va xitoy xalqlarining o'lmas an'analari» ilmiy- amaliy konferensiyasi bo'lib o'tdi. Xitoy va O'zbekiston yoshlari birligini ta'minlash maqsadida 2024-yil 26-sentabr kuni Qo'qon Universitetida o'zbek-xitoy yosh tadqiqotchilarining "Birgalikda Qo'qon-Siyan-Zomin turizm hamkorligini yaratamiz" mavzusidagi Xalqaro forumi o'tkazildi.

2024-yil 12-13-fevral kunlari Alisher Navoiyning 583 yilligi munosabati bilan Qo'qon Universitetida Xalqaro turkiy madaniyat tashkiloti (TURKSOY) hamkorligida "Alisher Navoiyning ilmiy merosi" mavzusida ilmiy-amaliy konferensiyasi bo'lib o'tdi. Konferensiya doirasida g'azal mulkining sultoni, buyuk mutafakkir, davlat va jamoat arbobi, o'zbek adabiy tilining asoschisi – Alisher Navoiyning jahon xalqlari madaniyatidan munosib o'rin olgan ilmiy-adabiy merosi keng o'rganildi.

Qo'qon Universiteti Turkiy Universitetlar Ittifoqi (TURKUNIB) tashkilotiga a'zo bo'ldi. 2024-yil 27-may kuni "Ko'ngil chirogi" mavzusida O'zbekiston xalq shoiri Usmon Azim va navoiyshunos Olimjon Davlatov bilan ijodiy uchrashuv bo'lib o'tdi. Tadbirida Qo'qon adabiy muhiti, kitob mutolaasi, avvalgi va hozirgi zamon she'riyati, umuman adabiyotimiz to'g'risida qimmatli ma'lumotlar berildi. Yil yakuniga borib, 3-oktabrda Qo'qon shahrining "Adiblari xiyoni"da Zokirjon Xolmuhammad o'g'li Furqat haykali ochildi.

2025-yil 6-yanvarda Qo'qon Universiteti O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti o'rtasida hamkorlik memorandumini imzolandi. Memorandumga ko'ra, adabiyot sohasiga oid o'quv qo'llanma, darslik va monografiyalarni birga yaratish, hamkorlikda Xalqaro va Respublika miqyosida konferensiya, anjuman va simpoziumlarni o'tkazish rejalashtirilgan. Qo'qon universiteti, Davlat tilini rivojlantirish departamenti, O'zbekiston Fanlar akademiyasi, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi va O'zbek tilini rivojlantirish jamg'armasi hamkorligida 2025-yil 20-fevral kuni Qo'qon Universitetida, 21-fevralda esa Andijon viloyatida joylashgan Qo'qon universiteti Andijon filialida "Alisher Navoiy ensiklopediyasi" kitobining taqdimoti bo'lib o'tdi.

Guvohi bo'lganimizdek, Qo'qon shahrida yilning o'n ikki oyida adabiyotga bo'lgan e'tibor, ixlosmandlik tuyg'usi, xalq ma'naviyati va ma'rifatini o'stirishga bo'lgan sa'y-harakatlar muttasil davom etib kelmoqda. Fitratida adabiyotga ixlosmandlik mavjud bo'lgan shahar ahli va ilm vakillari bu jarayonni bundan-da taraqqiy etishini xohlashmoqda. Shu sababdan, Qo'qon shahrini UNESCO "Ijodkor shaharlar" tarmog'ining "Adabiyot" yo'nalishi bo'yicha a'zolikka olib kirish va bu masalani rasmiylashtirish kun tartibiga qo'yilgan. Arizani tayyorlash jarayonida Qo'qon shahrida manfaatdor tomonlar bilan 11 marta uchrashuvlar tashkil etildi. Tadbirlarda Qo'qon Universiteti rektori, 50 nafar filolog olimlar, 20 nafar Yozuvchilar uyushmasi a'zolari, 4 nafar mahalliy bosmaxona direktorlari faol ishtirok etishdi. Bundan tashqari, 2025 yilda UCCNga qo'shilish rejasini taqdim etish uchun Qo'qon universiteti binosida 5 marta ommaviy yig'ilishlar o'tkazildi. Shahar hokimligi tashabbusi bilan tashkil etilgan yig'ilishda 13 ta jamoa (mahalla) yetakchilari, 2 ta nodavlat tashkilot ("Nogironlar uchun yaxshi niyatlar" va "Ekologiya va Salomatlik") hamda 2 ta nodavlat ("Mehr-Saxovat" va "Xo'qandi Latif kelajagi") mustaqil fondlar ishtirok etdi. UNESCO Milliy komissiyasi talabi bo'yicha so'nggi yig'ilish tadqiqot natijalari va mavjud ma'lumot resurslarini muhokama qilish uchun onlayn formatda o'tkazildi.

UNESCO "Ijodkor shaharlar" tarmog'ining adabiyot bo'yicha maqomini olish, shaharlar uchun katta ahamiyatga ega va bir qancha ijobiy natijalarga olib keladi:

1. Madaniy va ijodiy obro'ni oshirish. UNESCO "Ijodkor adabiyot shahri" maqomini olish shaharni dunyo miqyosida tanitadi. Bu shaharni adabiyot sohasidagi yetakchi markazlardan biri sifatida e'tirof etilishiga olib keladi. Shahar nafaqat adabiyot, balki umuman madaniyat va san'atga oid barcha faoliyatlarda global e'tibor qozonadi. Bu, o'z navbatida, shaharga xorijiy va mahalliy turistlar, san'atkorlar va yozuvchilar oqimini kengaytiradi. Qo'qon shahri adabiy muhiti sababli azaldan tarixiy-madaniy markaz bo'lib kelgan. Shu sababli, Qo'qon adabiy muhitini o'rganishga va targ'ib etishga e'tibor kuchaytirilsa, bu adabiy muhit vakillarining ijod namunalari jahon bo'ylab keng tarqaladi. Hamda bu yerga sayohatchilar va turistlar oqimi ko'payadi. Respublikada birinchi bo'lib Qo'qonda 1961 yilda adabiyot muzeyi tashkil etildi. O'tgan 60 yil davomida bu muzeyda 12000 dan oshiq eksponat saqlanib kelinmoqda. Bularning 2000 dan oshig'i noyob qo'lyozmalar bo'lib, O'zbekistonda eng boy qo'lyozma xazinalaridan biri hisoblanadi. Kelajakda bu kitoblarni ilmiy o'rganib, nashr etish zarur. Bundan tashqari, Qo'qon adabiy muhitining alohida xususiyatini e'tiborga olib, shaharda xalqaro adabiyot festivalini tashkil qilish ijobiy natijalar berishi shubhasiz. O'z navbatida, bunday tadbirlar Qo'qon adabiy muhitini tanitishga qulay sharoit yaratadi. Qo'qon adabiy muhitining yirik namoyondalarining xaykallarini o'rnatish, uy muzeylari tashkil qilish, ular xaqida hujjatli va badiiy filmlar yaratish zarur. Shahar ijodkor shaharlar tarmog'iga kiritilishi natijasida shaharda Qo'qon universiteti qoshida adabiy muhitini o'rganish ilmiy tekshirish instituti tashkil etiladi, ilmiy xodimlar ishga qabul qilinadi. Yangi ish o'rinlari yaratiladi. Har 2 yilda "Ayol dunyosi" ijodkor ayollar xalqaro festivali o'tkazilishi natijasida shaharning turizm salohiyati, jozibardorligi ham oshib boradi. Ijodkorlar uchun ijod uyi tashkil etilishi natijasida ularga jahonga yo'l uchun imkoniyat yaratiladi.

2. Iqtisodiy rivojlanish. UNESCO "Ijodkor adabiyot shahri" maqomini olish, shaharga iqtisodiy foyda keltiradi. Adabiyotga oid tadbirlar, festivallar va kitob yarmarkalari turizm va savdoni oshiradi. Shahar xalqaro miqyosda tanilganligi sababli, turistik oqim ortadi, bu esa mahalliy bizneslarga va sanoatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, mutaxassislar uchun yangi ish o'rinlari va imkoniyatlar yaratiladi. Qo'qon iqtisodiyotida turizm muhim o'rin tutadi. Shahar Farg'ona vodiysida yagona bo'lib, paleolit davri yodgorliklari, 3000 yillik artefaktlar, Qo'qon xonligi va Rossiya imperiyasi davri me'morchiligini o'ziga xos tarzda saqlab qolgan, mahalliy va xorijiy sayyohlarni o'ziga jalb qiladi. Qo'qonning boy adabiy merosi va ijodiy ko'rinishi uni barqaror rivojlanish uchun katalizator sifatida joylashtiradi. Ijodkor Shahar sifatida tayinlanishi madaniy sohalarida 3000 dan ortiq yangi ish o'rinlari, jumladan, an'anaviy qog'oz ishlab chiqarishda 600 ta va kitob bog'lash, muqova dizayni va nashriyot sohasida 500 ta ish o'rne yaratadi. Hikoyalar, ssenariy yozish va qo'shiq yozish bo'yicha maxsus dasturlar 200 nafar yangi iste'dodni tarbiyalab, musiqa va kino sohasida o'sishni rag'batlantiradi. Qo'qonda, shuningdek, yozuvchilar, rassomlar va bastakorlar uchun ilhomlantiruvchi muhitni taqdim etadigan noyob Ijodkor sayyohlar markazini ochishni rejalashtirmoqda. Ushbu makon an'anaviy Qo'qon madaniyatini zamonaviy qulayliklar bilan birlashtiradi, fanlararo hamkorlik va global bog'lanishni targ'ib qiladi. Shaharning tashabbuslari orasida Milliy kutubxona, tadqiqot va ta'lim markazi hamda festivallar va ijodiy ustaxonalar uchun tiklangan joylar qurilishi kiradi. Ushbu sa'y-harakatlar orqali Qo'qon o'zining madaniy iqtisodiyotini rivojlantiradi, xalqaro sheriklikni rivojlantiradi va inkluziv ijodiy rivojlanish uchun global modelga aylanadi.

3. Adabiyot va madaniyatni rivojlantirish. UNESCO tarmog'iga kirgan shaharlar, adabiyot sohasida o'z ijodiy va madaniy faoliyatlarini rivojlantirishga ko'proq resurs ajratadilar. Bu shaharda yozuvchilar va adabiyot ishqibozlari uchun turli tadbirlar, seminarlar, o'quv kurslari va yosh yozuvchilarni qo'llab-quvvatlovchi dasturlar tashkil etiladi. Shahar adabiy tadbirlarni, kitob festivallarini va nashrlarni qo'llab-quvvatlash orqali o'zining madaniy merosini saqlash va rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Qo'qonning Markaziy Osiyodagi adabiy markaz sifatida 200 yildan ortiq ta'sirga ega bo'lgan merosi shaharlarning barqaror rivojlanishi uchun madaniyat va ijodan foydalanish imkoniyatlarini taqdim etadi. Qo'qonda uning adabiy merosini o'rganish va targ'ib qilishga bag'ishlangan bir qancha ilmiy-tadqiqot muassasalari va dasturlari mavjud. Qo'qon adabiy muzeyida 2 mingdan ortiq qo'lyozma va 10 mingdan ortiq arxiv hujjatlar saqlanayotgan bo'lib, ular olimlar va talabalar tomonidan o'rganilmoqda. Universitetlar bilan hamkorlikdagi

dasturlarda ushbu tarixiy matnlar va ularning madaniy ahamiyatini tahlil qilishga e'tibor qaratilgan. O'zbek tili va adabiyoti bo'yicha yuqori ma'lumotli kadrlarni tayyorlash uchun oliy ta'lim tashkilotini, ijod maktabini ochish zarur. Natijada, badiiy ijod bilan shug'ullanayotgan va adabiyot yoki nutq san'atiga qiziquvchi yoshlar uchun katta imkoniyatlar yaratiladi. Shuningdek, Yozuvchilar ittifoqining Qo'qon bo'limini tashkil etish zarur. Shuni aytish mumkinki, Yozuvchilar ittifoqi 1934-yilda sobiq SSSRda tashkil etilgan. Ungacha 1810-yilda Qo'qonda Amir Umarxon rahbarligida Yozuvchilar va Shoirilar ittifoqi tashkil etilgan. Qo'qonda 300 dan ortiq shoir va shoirilar gullab-yashnagan. Yuzlab qo'lyozmalar va litografik manbalarni hozirgi alifboga aylantirish, ularni turli tillarga tarjima qilish, ularning mazmuni va mohiyatini o'rganish va targ'ib qilish uchun zamonaviy "Mohlaroyim" nomi kutubxona va universitet qoshida tadqiqot markazini tashkil etish dolzarb vazifalaridandir. Ushbu zamonaviy obekt bilim markazi va tadqiqot platformasi bo'lib xizmat qiladi, bu esa mahalliy va xalqaro olimlar, yozuvchilar va tadqiqotchilarga o'z ishlarini yanada rivojlantirish imkonini beradi. Ushbu kutubxonaning tashkil etilishi shaharning adabiyotni rivojlantirish va intellektual faoliyatni qo'llab-quvvatlash (shu jumladan intellektual mulk huquqlarini qo'llab-quvvatlash)ga bo'lgan sodiqligini namoyish etadi. Qo'qon adabiy muhitini o'rganish bo'yicha taklif etilayotgan ilmiy-tadqiqot instituti she'riyat, nasr va xattotlik bo'yicha chuqur izlanishlar olib borish orqali bu boradagi ishlarni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Ushbu institut o'zbek, rus va ingliz tillarida ochiq matnli manbalar bilan ta'minlaydi, adabiy boyliklardan global foydalanishni yo'lga qo'yadi. Qolaversa, Qo'qon qo'lyozmalarini bir necha tillarga tarjima qilish va raqamli saqlash kabi loyihalar xalqaro ilmiy-tadqiqot tashkilotlari bilan hamkorlikda qo'llab-quvvatlanmoqda. Bu tashabbuslar Qo'qon shahrini jahon adabiyotshunoslik va innovatsiya markaziga aylantirishga qaratilgan. Shu maqsadda Qo'qon adabiyotshunoslik ilmiy-tadqiqot institutini tashkil etish, "Amazon Kindle" kabi global platformalar uchun qo'lyozmalarni raqamlashtirish, Qo'qonning an'anaviy qog'oz ishlab chiqarishini jonlantirish, nashriyotni qo'llab-quvvatlash va aholini ish bilan ta'minlashni rejalashtirmoqda.

4. Mahalliy aholi va jamoalar uchun imkoniyatlar. UNESCO *"Ijodkor adabiyot shahri"* maqomi shaharni o'z ichki resurslarini va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga undaydi. Mahalliy jamoalar va yosh yozuvchilar uchun turli treninglar, kurslar va imkoniyatlar yaratish orqali shahar jamoasi adabiyot va madaniyatga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Bu, o'z navbatida, shahar ichidagi ijtimoiy va madaniy rivojlanishning mustahkamlanishiga olib keladi. Ta'lim muassasalari qo'shma adabiyot dasturlarini kengaytirib, adabiyot va ijodiy yozishga qiziquvchi talabalar uchun ko'proq kurslar va resurslar taklif qiladi. Bundan tashqari, Qo'qonda ijodiy sohalariga bevosita bog'liq bo'lgan ish o'rinlari ko'payadi. Bularga muzey mediatorlari, nashriyot uyi mutaxassislari, adabiyotning targ'iboti va saqlanishi bilan bog'liq o'qituvchilar kabi lavozimlar kiradi.

5. Xalqaro aloqalar va hamkorlik. *"Ijodkor adabiyot shahri"* maqomini olish, shaharni boshqa *"Ijodkor shaharlar"* bilan hamkorlik qilishga imkoniyat yaratadi. Boshqa shaharlar bilan adabiyot, san'at va madaniyat bo'yicha tajriba almashish va loyiha hamkorliklarini tashkil etish imkoniyati yanada kengayadi. Shuningdek, bu shaharni dunyo miqyosida adabiyot va san'at markazi sifatida shakllantirishga yordam beradi. Shahrimiz madaniy infratuzilmani, jumladan, xalqaro adabiy forum, xattotlik, muqovalash va muqova dizayni bo'yicha seminarlarni rivojlantiradi, shu bilan birga barqaror amaliyotlar bo'yicha tajriba almashish uchun global hamkorlikni rivojlantiradi. Ushbu tashabbuslar Qo'qonning kreativ iqtisodiyotini yuksaltirish, xalqaro aloqa, hamkorlik, turizm va inklyuziv o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan.

6. Madaniyat diplomatiyasini yaxshilash. UNESCO *"Ijodkor adabiyot shahri"* maqomi shaharni madaniyat diplomatiyasi sohasida ham faol ishtirok etishga imkon yaratadi. Shahar xalqaro miqyosda o'zining madaniy salohiyatini tanitishi mumkin, bu esa global miqyosda shaharni ijobiy ravishda tanitadi. Madaniyat diplomatiyasi orqali, shahar boshqa mamlakatlar bilan ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy aloqalarni rivojlantiradi. Qo'qon, shuningdek, yozuvchilar, san'atkorlar va raqamli sayyohlar uchun ilhomlantiruvchi muhitni taklif qiluvchi noyob Creative Nomadic Hub'ni tashkil etishni rejalashtirmoqda. Ushbu makon Qo'qonning an'anaviy madaniyatini zamonaviy qulayliklar bilan uyg'unlashtiradi, fanlararo hamkorlik va global bog'liqlikni rivojlantiradi. Qo'qon adabiy muhiti o'rganish bo'yicha taklif qilinayotgan ilmiy-tadqiqot instituti bu ishni yanada rivojlantiradi, she'riyat, nasr va xattotlik bo'yicha chuqur o'rganishlarni qo'llab-

quvvatlaydi. Ushbu institut o'zbek, rus va ingliz tillarida ochiq manba resurslarini taqdim etadi, bu esa adabiy xazinalarni global miqyosda ochiqlikni ta'minlaydi. Mahalliy universitetlar, xalqaro tashkilotlar va chet el oliygohlar bilan adabiy aloqlarni o'rnatadi. Natijada, professor-o'qituvchilar almashinuvi, malaka oshirish kurslari, noyob qo'lyozmalar fondidan foydalanish imkoniyati yaratiladi, Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya va anjumanlar tashkil etilishi va ilmiy tadqiqotlar yuzaga kelishi uchun zamin tayyorlanadi. Qo'qonda mavjud oliy ta'lim tashkilotlarining dunyoning adabiyot sohasidagi oliy ta'lim tashkilotlari bilan aloqasi mustahkamlanadi, adabiyot sohasidagi ilmiy faoliyat rivojlanadi. "Qo'qon adabiy muhiti ijodkorlari hayoti va ijodi bo'yicha veb sayt va elektron platforma" sining ingliz tilidagi variantini yaratish orqali yosh tadqiqotchilar ish bilan taminlanadi, adabiy diplomatiyaga keng yo'l ochiladi.

7. Yangi imkoniyatlar yaratish. UNESCO maqomini olish, shaharni o'z ijodiy yo'nalishlari bo'yicha yangi imkoniyatlar va rivojlanish sohalarini ochishga undaydi. Adabiyot sohasidagi yangi loyihalar va dasturlar, shaharni ijodiy markaz sifatida rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarni yaratadi. Yozuvchilar va san'atkorlar uchun yangi tarmoq va resurslar taqdim etiladi. Qo'qonning *"Ijodkor shaharlar"* tarmog'i yangi o'zosi sifatida tayinlanishi shaharning barqaror rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu global e'tirof turli sohalar uchun bir qancha ijobiy o'zgarishlar olib keladi va shaharning umumiy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Ko'nib turganimizdek, UNESCOning *"Ijodkor adabiyot shahri"* maqomini olish shahar uchun faqat madaniy-ma'rifiy jihatdan emas, balki iqtisodiy, ijtimoiy va global miqyosdagi aloqalar nuqtai nazaridan ham katta foyda keltiradi. Bu maqom, shaharni ijodiy va madaniy markaz sifatida mustahkamlab, uning global obro'sini oshiradi va rivojlanishga imkon yaratadi.

Muhokama. Ushbu maqolada adabiy turizmni rivojlantirishda UNESCOning *"Ijodkor shaharlar"* tarmog'i, xususan, *"Adabiyot shahri"* maqomi berilishi shaharlarning madaniy, iqtisodiy va turistik salohiyatiga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida fikr yuritildi. O'rganilgan faktlar va dalillar shuni ko'rsatadiki, adabiy turizm sohasida jahon miqyosidagi ilg'or tajriba — Dublin, Melburn, Barselona, Krakov, Reykjavik, Edinburg kabi shaharlarda allaqachon samarali yo'lga qo'yilgan. Ular yozuvchilar, adabiyot muxlislari va madaniyat ixlosmandlarini o'ziga tortuvchi kuchli adabiy muhitni yaratgan bo'lib, bu jarayonlar asosan UNESCO maqomi orqali jadallashgan.

Qo'qon shahrining tarixiy-adabiy salohiyati bu yo'nalishda salmoqli asos bo'lib xizmat qilmoqda. Tarixda Qo'qon xonligi davrida shakllangan adabiy muhit, Amiriy, Nodira, Uvaysiy, Gulxaniy, Muqimiy, Furqat, Zavqiy kabi ijodkorlarning asarlari orqali shakllangan boy adabiy meros Qo'qonning *"Adabiyot shahri"* sifatidagi maqomini mustahkamlash uchun poydevor vazifasini o'taydi. Ayni paytda zamonaviy adabiy hayotda ham bu an'analar davom etmoqda. *"Qo'qon shamoli"* filmi, adabiy veb-platforma, xalqaro konferensiyalar, ijodiy uchrashuvlar, kutubxonalar, nodir qo'lyozmalar jamg'armasi — bularning barchasi adabiy turizmga xizmat qiluvchi ob'yektiv infratuzilmadir.

Muhokama davomida, shuningdek, Qo'qon shahrining adabiy turizm infratuzilmasini takomillashtirish bo'yicha ko'rilayotgan choratadbirlar tahlil qilindi. Jumladan, xalqaro festival va anjumanlar, adabiy merosni raqamlashtirish, zamonaviy tadqiqot institutlari, ijodiy markazlar va kutubxonalarning tashkil etilishi kabi tashabbuslar Qo'qonni madaniyat markazi sifatida tanitmoqda. Shu bilan birga, shahar aholisining adabiyotga bo'lgan ixlosi, yosh ijodkorlar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar va turizmni qo'llab-quvvatlovchi iqtisodiy rejalarning mavjudligi — bu tashabbuslarning barqaror asosda rivojlanishiga ishonch uyg'otadi.

Qo'qonning Xitoy va Ozarbayjon shaharlari bilan *"qardosh shahar"* aloqalari, TURKSOY va TURKUNIB doirasidagi hamkorliklar, xalqaro festivallar va kutubxonalarda olib borilayotgan qo'lyozmalar tadqiqoti — bularning barchasi Qo'qonning xalqaro maydonda adabiyot orqali o'z ovozi mustahkamlab borayotganini ko'rsatadi. UNESCO mezonlari doirasida ariza topshirish bo'yicha olib borilayotgan keng qamrovli tayyorgarlik, jamoatchilik bilan doimiy muloqot, mahalliy va xalqaro hamkorliklar ham Qo'qonning global adabiy tarmoqdagi mavqeini belgilovchi muhim omillardir.

Xulosa. Yuqoridagi tahlil va dalillarga asoslanib, quyidagi xulosalarni ilgari surish mumkin: Qo'qon shahri o'zining boy tarixiy-adabiy merosi, zamonaviy adabiy hayoti va madaniy infratuzilmasi bilan UNESCOning *"Ijodkor shaharlar"* tarmog'i, ayniqsa, *"Adabiyot shahri"*

maqomiga munosib nomzod hisoblanadi. Adabiy turizmni rivojlantirish orqali Qo'qonda madaniyat, ta'lim va iqtisodiyot sohaslarida sinergiya hosil bo'ladi. Bu esa nafaqat shahar aholisining madaniy ongini yuksaltiradi, balki yangi ish o'rinlari, iqtisodiy o'sish va xalqaro hamkorliklarga ham turtki beradi. Qo'qonda adabiy merosni chuqur o'rganish, targ'ib qilish va xalqaro miqyosga olib chiqish bo'yicha bir necha muhim tashabbuslar — veb-platforma, konferensiyalar, festival va kutubxonalar faoliyati allaqachon amalda qo'llanilmoqda. Bu jarayonlar systematik va strategik rejalashtirilgan bo'lib, UNESCO maqomining amaliy asoslarini mustahkamlaydi. Shahar aholisining adabiyotga bo'lgan munosabati, yosh ijodkorlar avlodining shakllanishi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 24-maydagi PQ-2995-son "Qadimiy yozma manbalarni saqlash, tadqiq va targ'ib qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" qaror
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori
3. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish - xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir: Prezident Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma'ruzasi // Xalq so'zi.— 2017.— 4 avg.
4. Amiriy. Devon. I. O'zbekcha she'rlar / Nashrga tayyorlovchilar: A. Madaminov, E.Ochilov, Z.Qobilova, O. Davlatov.—Toshkent:Tamaddun, 2017.
5. Qayyumov P.D. Tazkirai Qayyumiy. Uch kitobdan iborat. 1-kitob. — Toshkent, 1998.
6. Kobilova, Z. B. (2021). Amiriy and fazliy. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(9), 271-276.
7. Kobilova, Z. (2022). Image of a Drinker and a Hermit in the Amir Al-Ghazali. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 173-176.
8. Qobilova, Z. (2020, December). THE ARTISTIC-AESTHETIC EFFECT OF AMIRI'S POETRY SCOPE. In *Konferensii*.
9. Kobilova, Z. (2019). THE TRADITION AND FEATURE IN THE CREATIVE WORK OF AMIRIY. *Theoretical & Applied Science*, (9), 436-439.

va ijodiy salohiyatni qo'llab-quvvatlash bo'yicha mahalliy institutlar faoliyati adabiy muhitning barqaror rivojlanishiga asos bo'lmoqda. Qo'qonning "Adabiyot shahri" sifatida tan olinishi nafaqat shahar, balki O'zbekiston madaniy diplomatiyasining kuchayishiga, xalqaro miqyosda o'zbek adabiy merosining keng targ'ib etilishiga xizmat qiladi. Shunday qilib, adabiy turizm va "Ijodkor shaharlar" tarmog'i integratsiyasi orqali Qo'qon shahrining madaniy, iqtisodiy va ilmiy salohiyatini yangi bosqichga ko'tarish mumkin. Bu esa UNESCO tomonidan taqdim etilayotgan global platformaning imkoniyatlaridan samarali foydalanish evaziga amalga oshadi.

10. Kabilova, Z. (2022). STUDYING EMIRI DEVON IN TURKEY. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 669-671.
11. Bakirovna, K. Z. (2019). The Rhythm of the Literary Impact. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 8(9), 58-67.
12. Kobilova, Z. B., & Zokhidova, D. L. (2022). KOKAND LITERARY ENVIRONMENT. *Ann. For. Res*, 65(1), 878-888.
13. Kabilova, Z. (2022). GRIEF OF THE LAND AND NATION. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036*, 11(09), 228-230.
14. TURSUNOVA, N. (2025). ALISHER NAVOIY AN'ANALARINING MUQIMIY IJODIDAGI TAKOMILI. *Hamkor konferensiyalar*, 1(11), 260-263.
15. Tursunova, N. (2021). FOLKLORE MOTIVES IN MUKIMIY'S WORK. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS*, 2(09), 187-191.
16. Qizi, I. M. I. (2021). Mohlaroyim nodira's skill in using a satellite. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1048-1052.
17. Imomaliyeva, M. (2024). NODIRA MELODIES OF NAVOI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 10, 121-123.
18. <https://www.unesco.org/en>
19. <https://www.citiesoflit.com/>
20. <https://Hugand.adab.uz>